

Dr Marcin Walasik
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Glosa

do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2008 r., III CZP 155/07

W postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu, w którym dłużnik poddał się egzekucji (art. 777 § 1 pkt 4 k.p.c.), nie jest dopuszczalna ocena ważności czynności prawnej.

W uchwale będącej przedmiotem glosy Sąd Najwyższy zajął się charakterystyką postępowania o nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu. W uzasadnieniu orzeczenia przedstawiono szereg uwag dotyczących natury tego postępowania. Uchwała porusza również wiele zagadnień z zakresu problematyki aktu notarialnego jako tytułu egzekucyjnego. Wąskie ramy glosy nie pozwalają na ustosunkowanie się do wszystkich poglądów wyrażonych w tej mierze przez Sąd Najwyższy. Rozważania podjęte w uchwale zostały jednak podporządkowane udzieleniu odpowiedzi na pytanie o zakres kognicji sądu w postępowaniu o nadanie aktowi notarialnemu klauzuli wykonalności. Ostatecznie Sąd Najwyższy uznał, że w postępowaniu tym nie podlega badaniu kwestia ważności czynności prawnej. W sprawie, w której zapadło orzeczenie, problem ten pojawił się ze względu na wątpliwości co do ustanowionej w umowie pożyczki stopy odsetek za opóźnienie, które miały zostać wyegzekwowane na podstawie aktu notarialnego. Kontekst tego zagadnienia przemawia więc za tym, aby zasięg poglądu wyrażonego przez Sąd Najwyższy ograniczać do kwestii ważności czynności prawnej stanowią-

cej źródło obowiązku świadczenia, co do którego dłużnik poddał się egzekucji¹. Do tak sformułowanej tezy należy odnieść się z aprobatą. Wymaga to jednak kilku uwag uzupełniających.

Problem przedmiotu rozpoznania sądu w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności był wielokrotnie podejmowany w literaturze i w orzecznictwie. Jeszcze w okresie międzywojennym doczekał się on osobnego przyczynku². Już wtedy upowszechnił się pogląd, że w postępowaniu klauzulowym sąd nie powinien badać kwestii merytorycznych związanych z istnieniem obowiązku świadczenia³. Stanowisko to zostało następnie szerzej rozwinięte przez doktrynę⁴ i znalazło potwierdzenie w orzecznictwie⁵. W mniejszości pozostawały natomiast poglądy,

¹ W związku z postępowaniem o nadanie klauzuli wykonalności i obroną dłużnika przed tytułem egzekucyjnym w formie aktu notarialnego może bowiem powstać także osobna kwestia oceny skuteczności samego poddania się egzekucji, które również trzeba kwalifikować jako czynność prawną. Nie można dlatego utożsamiać – do czego doszło w dalszej części uzasadnienia uchwały – zarzutów kierowanych przeciwko istnieniu realizowanego obowiązku świadczenia (np. dotyczących skuteczność materialnoprawnej czynności prawnej) i zarzutów przeciwko istnieniu tytułu egzekucyjnego w postaci aktu notarialnego (np. dotyczących nieważności, wzruszalności czy innej bezskuteczności oświadczenia o poddaniu się egzekucji). Wobec tego nie zachodziła potrzeba, aby Sąd Najwyższy w okolicznościach sprawy wyrażał dyskusyjny pogląd, zgodnie z którym należy odmówić nadania klauzuli wykonalności, jeżeli dłużnik uzyskał prawomocny wyrok stwierdzający nieważność swego oświadczenia o poddaniu się egzekucji; zob. szerzej M. Wałasiak, *Poddanie się egzekucji aktem notarialnym*, Warszawa 2008, s. 285-286 i 331-333.

² Zob. J. Bałken-Neuman, *Zażalenie dłużnika z art. 538 K.p.c. a powództwo z art. 566 § 1 ust. 1 K.p.c.*, Nowa Palestra 1937, nr 10, s. 441 i nast.

³ Por. np. S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Część druga. Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające*, Kraków 1933, s. 236 i orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 1938 r., C. III. 457/37 (PPC 1938, nr 13-14-15, s. 465).

⁴ Zwłaszcza w pracach E. Wengerka – zob. E. Wengerek, *Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1961, s. 62; tenże, *Glosa do uchwały z 10 VIII 1963, III CO 37/63*, PiP 1965, z. 1, s. 164; tenże, *Przeciwegzekucyjne powództwa dłużnika*, Warszawa 1967, s. 76-81; tenże, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1972, s. 133 i 164; tenże, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 42 i 162.

⁵ Por. np. postanowienie SN z dnia 21 lipca 1972 r., II CR 193/72 (OSNCPiUS 1973, nr 4, poz. 68) z aprobującymi uwagami: W. Sielcickiego, *Przegląd orzecznictwa Sądu*

które dopuszczalność nadania aktowi notarialnemu klauzuli wykonalności wiązały z oceną ważności czynności prawnej, w związku z którą doszło do poddania się egzekucji⁶, aczkolwiek nadal można je spotkać tak w piśmiennictwie⁷, jak i w judykaturze⁸. Głosowana uchwała wpisuje się zatem w pełni w nurt, który dominuje w dyskusji nad zakresem kognicji sądu w postępowaniu klauzulowym.

Teza o zakazie badania w postępowaniu klauzulowym treści tytułu egzekucyjnego opiera się w pierwszym rzędzie na argumentach natury funkcjonalnej. Odwołują się one do celu i charakteru postępowania o nadanie klauzuli wykonalności oraz struktury postępowania wykonawczego⁹. Postępowanie klauzulowe służy do ustalenia, czy istnieje tytuł egzekucyjny uprawniający do wszczęcia egzekucji, a w razie potrzeby do określenia, jaki powinien być zakres tej egzekucji (por. art. 783 § 1 zd. 1 k.p.c.). Postępowanie to nie jest natomiast postępowaniem rozpoznawczym w rozumieniu części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego, lecz stanowi ono postępowanie innego rodzaju (por. art. 13 § 2 k.p.c.)¹⁰. W postępowaniu klauzulowym nie może wobec tego dochodzić do rozstrzygnięcia o istnieniu albo nieistnieniu obowiązku, który ma podlegać wykonaniu. Byłoby to równoznaczne z osądzeniem istoty sprawy cywilnej. Do rozpatrywania spraw cywilnych co do ich istoty jest natomiast przystosowane jedynie postępowanie rozpoznawcze, w którym uregu-

Najwyższego (Prawo procesowe cywilne – I półrocze 1973), PiP 1974, nr 3, s. 107 i E. Wengera, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie prawa cywilnego procesowego (za rok 1973)*, NP 1974, nr 7-8, s. 1064; postanowienie SN z dnia 24 sierpnia 1973 r., II PZ 34/73 (Lex nr 7295); zob. też uchwałę SN z dnia 17 kwietnia 1985 r., III CZP 14/85 (OSNCP 1985, nr 12, poz. 192).

⁶ Zob. postanowienie SN z dnia 26 lutego 1960 r., 3 CR 922/59 (OSNCK 1961, nr 3, poz. 70).

⁷ Z. Strus, M. Wołos - Strus, *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 1999, s. 201-202.

⁸ Por. uchwałę SN z dnia 29 października 2004 r., III CZP 63/04 (OSNC 2005, nr 10, poz. 174), w której uzasadnieniu stwierdzono, że w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności sąd bada także treść i ważność oświadczeń woli stwierdzonych w aktach notarialnych.

⁹ F. Zedler, *Dochođenje roszczeń majątkowych od małżonków*, Warszawa 1976, s. 139-140.

¹⁰ Zob. M. Muliński, *Postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności krajowemu tytułowi egzekucyjnemu*, Warszawa 2005, s. 14 i 23.

lowane zostały zasady formułowania żądań, przytaczania twierdzeń i zarzutów, organizacji rozprawy oraz przeprowadzania postępowania dowodowego, w tym roztrząsania jego wyników. Obowiązek świadczenia objęty tytułem egzekucyjnym w postaci aktu notarialnego powinien być dlatego weryfikowany wyłącznie w postępowaniu rozpoznawczym. W zależności od stadium, w jakim znajduje się wykonanie aktu notarialnego, postępowanie to może zostać zainicjowane w drodze powództwa o ustalenie, powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności albo powództwa o naprawienie szkody lub zwrot bezpodstawnego wzbogacenia (nienależnego świadczenia). Ze względu na te założenia możliwe staje się ściśle odgraniczenie postępowania egzekucyjnego (wykonawczego), w tym postępowania o nadanie klauzuli wykonalności, od postępowania rozpoznawczego, co ma na celu wyeliminowanie przypadków udaremniania lub przewlekania egzekucji¹¹. Słusznie zatem Sąd Najwyższy w uzasadnieniu swego poglądu wyeksponował to, że przemawia za nim potrzeba zapewnienia sprawności postępowań zmierzających do dochodzenia roszczeń.

Należy dodać, że stanowisko zajęte w uchwale ma obecnie również mocne podstawy normatywne. W odniesieniu bowiem do niektórych tytułów egzekucyjnych ustawa wyraźnie nakłada na sąd obowiązek oddalenia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności, jeżeli tytuł opiera się na czynności prawnej sprzecznej z prawem lub zasadami współżycia społecznego. Sytuacja taka występuje w przypadku ugody o naprawienie szkody wyrządzonej pracodawcy przez pracownika (art. 121¹ § 2 k.p.), ugody zawartej przed komisją pojednawczą w sprawach ze stosunku pracy (art. 255 § 2 zd. 1 k.p.) oraz ugody przed mediatorem, która dodatkowo powinna być weryfikowana w świetle kryterium obejścia prawa (art. 183¹⁴ § 3 k.p.c.). Tytuły egzekucyjne tego rodzaju powstają poza sądownym postępowaniem cywilnym, a dodatkowo przy ich sporządzaniu nie muszą brać udziału osoby obeznane z prawem. Tym trzeba uzasadniać rozwiązanie, wedle którego zgodność tych tytułów z prawem i z zasadami współżycia społecznego podlega badaniu już na etapie postępowania o nadanie klauzuli wykonalności. Przytoczone przepisy mają jednak z tego względu wyjątkowy charakter i dlatego powinny być

¹¹ Por. E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 42.

wykładane przy zastosowaniu argumentu *a contrario*. Wzmacnia on wnioski, że w postępowaniu klauzulowym nie jest dopuszczalna ocena ważności czynności prawnej, z której wynika obowiązek świadczenia stwierdzony w stanowiącym tytuł egzekucyjny akcie notarialnym, skoro nie przewiduje tego żadna norma prawna.

W tym miejscu osobno można jeszcze przypomnieć, że procesowi konstytuowania się opisanych zasad orzekania w postępowaniu klauzulowym zawsze towarzyszyła refleksja nad tym, czy sąd nie powinien być jednak w pewnych zupełnie nadzwyczajnych okolicznościach upoważniony do oddalenia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności, mimo że tytuł egzekucyjny uprawnia do wszczęcia egzekucji. Miałoby to dotyczyć wypadków, kiedy przymusowa realizacja obowiązku świadczenia stwierdzonego w tytule egzekucyjnym w sposób oczywisty naruszałaby podstawowe zasady porządku prawnego. Uwzględnienie w takiej sytuacji wniosku o nadanie klauzuli wykonalności mogłoby narażać na podważenie powagę i autorytet sądu. W związku z tym poszukiwane były rozwiązania które pozwoliłyby na uniknięcie tego rodzaju dylematów¹². Początkowo pojawiła się sugestia *de lege ferenda*, aby ustanowić przepis umożliwiający sądowi odmowę nadania klauzuli wykonalności w razie stwierdzenia, że tytuł jest sprzeczny z praworządnością lub z zasadami współżycia społecznego¹³. Ostatecznie przeważało jednak stanowisko, że w razie powzięcia wątpliwości co do istnienia obowiązku świadczenia sąd w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności powinien ograniczyć się do zawiadomienia prokuratora (art. 59 k.p.c.), który następnie w ramach swych prerogatyw procesowych będzie mógł wykorzystać odpowiednie środki prawne przeciwko tytułowi wykonawczemu¹⁴. W tym ujęciu sąd powinien więc nadać klauzulę wykonalności także w sytuacji, gdy jest

¹² Według wymownego określenia E. Wengera (*Glosa do uchwały...*, s. 165), przedstawiane propozycje miały „wybawiać” sąd z trudnej sytuacji, w jakiej się znalazł.

¹³ Zob. E. Wengerek, *Egzekucja sądowa (Studium na tle projektu kpc PRL)*, AUMCS Sectio G, vol. IV, Lublin 1957, s. 311.

¹⁴ Por. szerzej E. Wengerek, *Przeciwegzekucyjne powództwa...*, s. 79 i 149; tenże, *Sądowe postępowanie egzekucyjne...*, s. 42. Zob. także tenże, *Postępowanie egzekucyjne...*, s. 62. W jednej z prac autor ten dodatkowo zaproponował, aby sąd równocześnie odraczał rozpoznanie wniosku o nadanie klauzuli wykonalności do czasu podjęcia działań przez prokuratora – zob. tenże, *Glosa do uchwały...*, s. 165. Decyzja sądu o od-

zupełnie jasne, że stwierdzone w akcie notarialnym roszczenie wierzyciela w żadnym wypadku nie może korzystać z ochrony prawnej¹⁵. Inne rozwiązanie tak postawionej kwestii mogłoby nastąpić wyłącznie w razie uznania, że w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu sąd jest upoważniony w zupełnie wyjątkowych sytuacjach do stosowania swego rodzaju klauzuli porządku publicznego¹⁶. Pozwoliłoby to – bez istotnej ingerencji w konstrukcję postępowania klauzulowego – na nieuwzględnienie wniosku o nadanie klauzuli wykonalności, gdyby przymusowe wykonanie aktu notarialnego w sposób oczywisty godziło w podstawowe zasady porządku prawnego¹⁷.

roczeniu rozpoznania wniosku o nadanie klauzuli wykonalności nie miałyby jednak żadnej podstawy prawnej. Obecnie sąd jest też obowiązany rozpoznać taki wniosek niezwłocznie, nie później niż w terminie 3 dni od dnia jego złożenia (art. 781¹ k.p.c.).

¹⁵ Odmienne stanowisko w tej mierze zajął wcześniej J. B a l k e n - N e u m a n, *Zażalenie dłużnika...*, s. 445-447, z którego wypowiedzi wynika, że sąd nie powinien zaopatrzyć aktu notarialnego w klauzulę wykonalności w każdym wypadku, gdy tylko twierdzenia wierzyciela świadczą *prima facie* o prawnej i faktycznej niemożliwości wykonania obowiązku. Stanowiło to jednak konsekwencję poglądu tego autora, że dłużnik w postępowaniu klauzulowym może bronić się każdym zarzutem, byleby tylko – jak to określał – dało się go wykazać sądowi niejako „*ad oculos*” – por. tamże, s. 449.

¹⁶ W obecnym stanie prawnym możliwość taka istnieje, gdy sąd polski stwierdza wykonalność (przez nadanie klauzuli wykonalności) orzeczenia sądu lub rozstrzygnięcia innego organu państwa obcego, o czym wprost świadczy brzmienie art. 1151 § 1 i art. 1151⁴ w zw. z art. 1150 i 1146 § 1 pkt 7 k.p.c., ugody w sprawach cywilnych zawartej przed sądami i innymi organami państw obcych lub przez nie zatwierdzonej (art. 1152 k.p.c.) albo wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej, na co wskazuje treść art. 1214 § 2 i 3 pkt 2 także w zw. art. 1215 § 2 k.p.c. Zob. też M. W a l a s i k, *Poddanie się egzekucji...*, s. 283, przyp. 86. Kwestię ewentualnych wyjątków od zakazu badania w postępowaniu klauzulowym aktualności obowiązku świadczenia pozostawił natomiast otwartą T. Z e m b r z u s k i, *Niedopuszczalność oceny ważności czynności prawnej w postępowaniu klauzulowym*, *Palestra* 2008, nr 9-10, s. 250.

¹⁷ Próby wykorzystywania w dziedzinie postępowania egzekucyjnego (wykonawczego) – niewyrażonych wprost w przepisach – klauzul generalnych były jednak dotychczas negatywnie oceniane w doktrynie. Przykładowo w postanowieniu z dnia 30 lipca 1965 r., II CZ 68/65 (OSPika 1967, nr 2, poz. 30) Sąd Najwyższy stwierdził, że żądanie podziału sumy uzyskanej z egzekucji rażąco sprzeczne z usprawiedliwionym interesem jednego lub kilku wierzycieli, jako naruszające zasady współzycia społecznego, nie może korzystać z ochrony prawnej; krytyczne uwagi do tego postanowienia zgłosił w głosie E. W e n g e r e k (OSPika 1967, nr 2, poz. 30, s. 66) oraz I. K u n i c k i, *Podział sumy uzyskanej z egzekucji*, *Sopot* 1999, s. 289-290.

Potrzeba rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia nie mogła jednak zrodzić się w sprawie, którą rozpatrywał Sąd Najwyższy. W jej okolicznościach w oparciu o akt notarialny miał bowiem podlegać wykonaniu, oprócz świadczenia głównego, także obowiązek zapłaty odsetek za opóźnienie. Podstawę do żądania odsetek za opóźnienie stanowi ustawa (art. 481 § 1 k.c.). Ustawa – obok czynności prawnych, orzeczeń sądowych i decyzji właściwych organów – jest jednym ze źródeł świadczenia odsetkowego (por. art. 359 § 1 k.c.). Rozmiaru odsetek za opóźnienie nie ogranicza wobec tego dyspozycja art. 359 § 2¹ k.c., który ustanawia maksymalną wysokość wyłącznie dla odsetek wynikających z czynności prawnych, aczkolwiek zagadnienie to nie zostało dotychczas jednoznacznie wyjaśnione¹⁸. Nadanie zatem w okolicznościach sprawy klauzuli wykonalności aktowi notarialnemu także w części, w jakiej dotyczył on obowiązku zapłaty odsetek za opóźnienie, nie mogło zostać uznane za uchylające podstawowym zasadom porządku prawnego. W związku z tym Sąd Najwyższy przy podejmowaniu uchwały nie był zmuszony do poszukiwania – poza treścią przepisów regulujących postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności – wyjątków od zakazu badania w tym postępowaniu zasadności obowiązku objętego tytułem egzekucyjnym w postaci aktu notarialnego. Być może w ogóle nie dojdzie do tego, że zagadnienie to będzie kiedykolwiek wymagało rozstrzygnięcia w orzecznictwie.

¹⁸ Por. szerzej T. D y b o w s k i, A. P y r z y ń s k a, [w:] *System prawa prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 255; M. L e m k o w s k i, *Odsetki cywilnoprawne*, Warszawa 2007, s. 345-349 i powołane tam dalsze piśmiennictwo. Przeciwnie stanowisko zajmuje np. P. M a c h n i k o w s k i, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, wyd. 3, Warszawa 2008, s. 560.